

O. Orlytchenko, PhD in Philol., Associate Professor,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Transmitting of Portuguese proverbs and sayings into Ukrainian

The article covers the description of Portuguese proverbs and sayings linguistic features and ways of their transmitting into Ukrainian. It is shown that using calque method in translation of proverbs and sayings it is important to use not only traditional semantic methods but also methods of cognitive analysis.

Keywords: *proverbs and sayings, cultural heritage, symbol, image, tracing.*

УДК 811.14'02'27:316.776.33

М. П. Остапенко, студ.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

АНТИЧНІ ВИТОКИ СУЧАСНИХ МАНІПУЛЯЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті подана етимологія і визначення слова "маніпуляція", наведені приклади дослідження маніпуляції філософами, обґрунтована доцільність розгляду античних витоків цього явища.

Ключові слова: *маніпуляція, сема, метафора, мистецтво переконання, теорія аргументації, позитивна маніпуляція.*

Маніпуляція як індивідуальною, так і масовою свідомістю є однією з найбільш цікавих та маловивчених проблем в соціальній філософії. Питання впливу на свідомість як окремого індивіда, так і групи в цілому завжди залишається у фокусі уваги вчених, які займаються дослідженнями на ділянках соціології та політології.

У лінгвістиці проблема маніпуляції свідомістю розглядається в роботах А. Белової, А. Гурочкіної, М. Парасуцької та багато ін. Проте, лінгвістичних досліджень, які б містили комплексний підхід до вивчення даної проблематики, недостатньо, що й визначає актуальність даної роботи.

Саме поняття "маніпуляція" в слов'янські мови було запозичене з французької. Французька мова, у свою чергу, запозичила це слово з латини. Словники подають різні тлумачення етимології цього слова:

– (ново-лат., від manus – рука і pellere – штовхати, вдаряти, рухати). Дія руками, обмацування чого-небудь руками, особливо дотик гіпнотизера до хворого [12];

– фр. manipulation < лат. manipulate < manipulus < manus + pleo – жменя, пучок [1] – 1) складний прийом, складна дія над чим-небудь за допомогою рук 2) політ. різноманітні способи впливати на громадську думку в корисних цілях [4]. На думку Ю.В. Пую [10], головну роль у набутті такого сенсу відіграло одне зі значень слова manipulus – невеликий мобільний загін воїнів, який повністю підкорявся командиру і виконував всі його розпорядження.

Спочатку слово "маніпуляція" використовувалося на позначення дій з об'єктами, як-то ручне керування, рух, спричинений руками [13]. Маніпуляція розглядалась як дії, операції лікаря над пацієнтом [5].

На початку 20 століття з'явилося переносне значення цього слова – витівка, махінація [11]. Термін "маніпуляція" використовувався для опису рухів, які артисти виконували на сцені, зокрема фокуси або рухи руками з метою впливу на глядацьку аудиторію [3].

Таким чином, проведений аналіз етимології терміна "маніпуляція" показав, що це термінопоняття в науковому та прагматичному контексті почало використовуватися з початку ХХ століття. Проте до проблем маніпуляції почали звертатись ще за часів античності. Свідченням цього можуть слугувати багато постулатів античної філософії, зокрема у вченнях Сократа, Платона і Аристотеля.

У творах Платона відображені його погляди на риторичку і мистецтво переконання. Наприклад, у діалозі "Федр" приділяється увага основним положенням риторички, зокрема окресленню теми з метою уникнення непорозумінь. Філософ дає визначення красномовства як мистецтва впливу на людські душі за допомогою промов ή ῥητορικὴ ἄν εἴη τέχνη ψυχᾶγωγία τις διὰ λόγων (Plat. Phaedrus, 261 a,b), характеризує різновиди красномовства, вказує на важливість побудови промови, додає нові якості риторички: аналіз, синтез або узагальнення.

На думку Платона, за допомогою тих чи інших видів маніпуляції можна не лише підкорити волю людини і вплинути на хід її думок, але і активізувати її для виконання конкретних дій без явного насильного примусу [9]: ή τοῦ πείθειν πολὺ διαφέροι πασῶν τεχνῶν πάντα γὰρ ὑφ' αὐτῇ δοῦλα δι' ἐκόντων ἀλλ'

οὐ διὰ βίας ποιοῖτο, καὶ μακρῶ ἀρίστη πασῶν εἴη τῶν τεχνῶν (Plat. Phileb., 58 a) – "мистецтво переконувати дуже відрізняється від інших мистецтв багато чому завдяки тому, що з допомогою його впливу люди рабськи працюють добровільно, а не через примус, і набагато краще воно є з усіх інших мистецтв".

Платон вдало використовує термін ἡ τέχνη τοῦ πείθειν – "мистецтво переконання" в контексті нашого сучасного розуміння мистецтва маніпуляції. В науковій розвідці А.С. Петракової зазначено, що незважаючи на відсутність терміна "маніпуляція" в античні часи, це явище імпліцитно виражене у творах античних мислителів [9]. Зокрема, Платон описує приклад позитивної маніпуляції, через реалізацію якої можна досягти спільного блага. У трактаті "Держава" філософ розглядає вдале застосування прийомів маніпуляції при вихованні юнаків задля "створення ідеальних громадян", кожен з яких виконує свою суспільну роль. "Коли ми прагнемо утвердити переконання, що ніколи жоден громадянин не ненавидів іншого і що подібне є нечестивістю, то про це відразу ж і якнайбільше повинні розповідати дітям і діди, і баби, і всі інші старші особи; і поетів слід змусити описувати близьке до цього у своїх творах" – εἴ πως μέλλομεν πείσειν ὡς οὐδεὶς πώποτε πολίτης ἕτερος ἑτέρῳ ἀπήχθετο οὐδ' ἔστιν τοῦτο ὄσιον, τοιαῦτα λεκτέα μᾶλλον πρὸς τὰ παῖδια εὐθὺς καὶ γέρουσι καὶ γραυσί, καὶ πρεσβυτέροις γιγνομένοις καὶ τοὺς ποιητὰς ἐγγὺς τούτων ἀναγκαστέον λογοποιεῖν" (Plat. Rep., 378 c, d).

Платон вважав, що красномовство можна і слід використовувати "не тільки в судах або на інших громадських зібраннях, але й у приватному житті. Воно одне й те ж, або йдеться про справи великої ваги, чи мало важливі" – "οὐ μόνον ἐν δικαστηρίοις καὶ ὅσοι ἄλλοι δημόσιοι σύλλογοι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἰδίοις, ἢ αὐτῇ μικρῶν τε καὶ μεγάλων πέρι" (Plat. Rep., 261, a, b). Цю тезу активно почали розробляти дослідники наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття в контексті маніпуляції в повсякденному житті.

Аристотель, як і Платон, приділяв багато уваги дослідженню ідеальної держави і феномена влади. Маніпуляція дає владу над іншими, а отже, багато хто хоче досягти успіхів в мистецтві ма-

ніпулювання [9, 59]: "Тепер з огляду на інтереси, пов'язані із суспільними справами й тими, що впливають з діяльності влади, всі прагнуть мати владу" – "νῦν δὲ διὰ τὰς ὠφελείας τὰς ἀπὸ τῶν κοινῶν καὶ τὰς ἐκ τῆς ἀρχῆς βούλονται συνεχῶς ἄρχειν," (Politics, book 3, 1279 a, 14–15).

Також Аристотель розглядав питання риторики – ораторського мистецтва, яке використовує переконуючу силу слова [6]. Адже риторичні прийоми сприяють перемозі в диспутах чи інших публічних заходах і дозволяють маніпулювати думкою реципієнтів [7]. Аристотель ввів поняття відповідності промови (її теми, побудови, стилю викладу) і аудиторії, перед якою вона читається, активно вдосконалював теорію аргументації і техніку ведення діалектичної суперечки [8].

Питання маніпулювання особистістю, її волею, бажаннями, та поведінкою розглядалися і вивчалися не тільки в античних філософських трактатах – на побутовому рівні воно розкривалось і у байках Езопа. Відомий дотепник Езоп часто користувався мовною полісемією. Варто підкреслити, що в певних життєвих ситуаціях такі прийоми бувають дуже ефективними. Зокрема в "Життєписах Езопа" зображується такий діалог між Ксанфом і Езопом:

– Χαῖρε! – Доброго дня!

– Μὴ νὰ λυποῦμαι καὶ λέγεις μου νὰ χαίρωμαι; – Але я не сумую, чому ж кажеш, щоб я радів? [2]

В цьому епізоді Езоп вдало послуговується багатозначністю слова "χαῖρω" – "радіти, насолоджуватись", яке давні греки використовували при вітанні.

У своїх байках Езоп через використання метафор зображує різні життєві ситуації, в більшості з яких можна знайти приклад вдалого чи невдалого впливу.

У байці "Рибалка та маленька рибка" ("Ἀλιεύς καὶ σμαρίς") рибалка (Ἀλιεύς) піймав маленьку рибку (σμαρίς), а вона його просить відпустити, бо зараз ще маленька. А от коли виросте і стане великою, тоді рибалка її зловить, і вона буде йому більш корисною. Рибалка їй відповідає: "Ἄλλ' ἔγωγε ἄνους ἂν εἶην, εἰ τὸ ἐν χερσὶ παρῆς κέρδος, καὶν σμικρὸν ἦ, τὸ προσδοκώμενον, καὶν

μέγα ὑπάρχη, ἐλπίζοιμι." – "Я був би дурним, якби випустивши з рук малу користь, очікував би на велику".

Маніпуляція – складне явище, яке існує в людському суспільстві з античних часів. Ще філософія античного періоду розкрила різні аспекти проблеми маніпуляції, які стосувалися політичної та побутової сфер життя суспільства.

Суть основних маніпулятивних технік лишилась незмінною, хоча й отримала нові форми вираження. Як видається, лінгвістичні дослідження, що мають комплексний характер і розглядають маніпуляцію, зображену в античних творах, в проекції на сучасність, мають позитивну наукову перспективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Brachet, Auguste. Dictionnaire étymologique de la langue française. – 1911. – Режим доступу: <https://archive.org/details/DictionnaireetymologiqueDeLaLangueFrancaise>.
2. Βυος Αισοπου. – Режим доступу: http://www.ebooks4greeks.gr/downloads/Logotexnia/Erga.Ellinwn/AISWPOS_Downloaded_from_eBooks4Greeks.gr.pdf.
3. Епишкин Н. И. Исторический словарь галлицизмов русского языка. [Эл. Ресурс]. – Режим доступу: http://www.ets.ru/pg/r/dict/gall_dict.htm.
4. Комлев Н. Г. Словарь иностранных слов. – М.: ЭКСМО-Пресс. — 2006. – 1308 с.
5. Кондратенко П. Г. Врачебные манипуляции. – Д. : Новый мир. – 2001. – 230 с.
6. Коновалов В. Н. Политология. Словарь. – Ростов-на-Дону: РГУ. – 2001. – 285 с.
7. Николаев А. И., Ушакова Т. А. Искусство убеждения: основы риторики. – Иваново: ЛИСТОС. – 2013. – с. 33–38.
8. Новая философская энциклопедия: в 4 т. – Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд; Предс. научно-ред. совета В.С. Степин. – М. : Мысль, 2000–2001. – Режим доступу: <http://iph.ras.ru/elib/3033.html>.
9. Петракова А. С. Социально-философский анализ трансформации сознания личности средствами манипулятивного воздействия: дис. ... кандидата филол. наук : 09.00.11 / Петракова Анна Сергеевна. – Краснодар, 2014. – 201 с.
10. Пую Ю. В. Социально-философские основания антропологии манипулирования: автореферат дис. доктора филол. наук : наук : 09.00.11 / Пую Юлия Валерьевна. – СПб, 2010. – 44 с.
11. Ушаков Д. Н. Толковый словарь Ушакова. [Эл. Ресурс]. – 1935–1940. Режим доступу: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/855458>.
12. Чудинов А. Н. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка [Эл. Ресурс] / Под ред. А. Н. Чудинова. – СПб.: Издание В. И. Губинского. – 1910. – Режим доступу: <http://www.inslov.ru>.
13. Юренков В. В. Манипуляция как социально-философское явление // Теория и практика общественного развития. – 2013. – № 4. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/manipulyatsiya-kak-sotsialno-filosofskoe-yavlenie>.

Стаття надійшла до редакції 27.04.15

М. П. Остапенко, студ.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

Античные истоки современных манипулятивных технологий

В статье представлена этимология и определение слова "манипуляция", приведены примеры исследования манипуляции философами, показана целесообразность рассмотрения античных истоков этого явления.

Ключевые слова: манипуляция, сема, метафора, искусство убеждения, теория аргументации, положительная манипуляция.

M. Ostapenko, Bachelor Student
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

The ancient origins of modern manipulation tactics

The article presents the etymology and the definition of the word "manipulation", the examples of manipulations studied by Plato and Aristotle are given, actuality of this phenomenon's investigation in the context of antiquity is grounded.

Keywords: manipulation, seme, metaphor, the art of persuasion, argumentation theory, positive manipulation.